

ความหลากหลายของพืชสมุนไพรตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในวนอุทยานภูหินจอมธาตุ จังหวัดอุดรธานี

Diversity of Herbal Plants along the Nature Trail in Phu Hin Jomtat Forest Park, Udon Thani Province

วณิชยา จรุงพงษ์

Wanichaya Charoonpong

บทคัดย่อ

ความหลากหลายของพืชสมุนไพรตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในวนอุทยานภูหินจอมธาตุ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ได้ทำการสำรวจพืชสมุนไพรตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ. 2557 ถึงเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2557 เป็นระยะเวลา 4 เดือน การศึกษาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรและสรรพคุณพืชสมุนไพรโดยการสัมภาษณ์พนักงานเจ้าหน้าที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ หมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน จากการสำรวจพบพืชสมุนไพรทั้งหมด 20 วงศ์ จำนวน 30 ชนิด พืชวงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์ Leguminosae จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ ประดู่ป่า (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) เก้าพันช้าย (*Spatholobus parviflorus* (DC.) Kuntze) ส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) D.C.) มะกล่ำตาช้าง (*Adenanthera pavonina* Linn.) กวาวเครือแดง (*Butea monosperma* (Lam.) Taub) และมะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm.ex Miq.) รองลงมา คือวงศ์ Euphorbiaceae จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ ลูกใต้ใบ (*Phyllanthus amarus* Schum&Thonn) หนุ่ยใต้ใบ (*Phyllanthus urinaria* L.) และเปล้าใหญ่ (*Croton oblongifolius* Roxb.) พืชสมุนไพรที่พบนอกจากใช้ประโยชน์เป็นยาบำบัดรักษาโรค บำรุงร่างกายให้แข็งแรง และยังสามารถใช้ประโยชน์ในการเป็นอาหารพื้นบ้านได้อีกด้วย

คำสำคัญ: ความหลากหลาย พืชสมุนไพร วนอุทยานภูหินจอมธาตุ

Abstract

The diversity of herbal plants along the nature trail in Phu Hin Jomtat forest park, Gudjab district, Udon Thani province was carried out from April 2014 to July 2014, accounting for a period of four months. The studies of herbal usages and medicinal properties were performed by interviews the officer of Phu Hin Jomtat forest park and traditional healers. The survey found 20 families and 30 species of herbal plants. The most common families were Leguminosae of six species: *Pterocarpus macrocarpus* Kurz., *Spatholobus parviflorus* (DC.) Kuntze, *Acacia concinna* (Willd.) DC, *Adenanthera pavonina* Linn., *Butea monosperma* (Lam.) Taub and *Sindora siamensis* Teijsm.ex Miq.; followed by Euphorbiaceae of three species: *Phyllanthus amarus* Schum & Thonn., *Phyllanthus urinaria* L. and *Croton oblongifolius* Roxb., The collected medicinal plants were not only used for treating any diseases and strengthening the body but also used for cooking traditional foods.

Keywords: Diversity, Herbal plants, Phu Hin Jomtat Forest Park

อาจารย์, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 41000

Lecturer, Environmental Science Program, Faculty of Science, Udon Thani Rajabhat University, Muang District, Udon Thani 41000, Thailand

บทนำ

พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติ ที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์ เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ตั้งแต่โบราณกาลแล้ว จากการศึกษาค้นคว้าและสำรวจพรรณไม้ตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศของกรมป่าไม้ และได้จัดทำข้อมูลรายชื่อพืชสมุนไพรไทยไว้ ซึ่งพบว่ามีทั้งหมดประมาณ 1,200 ชนิด ทำให้เห็นว่าในผืนป่าของประเทศไทยมีพืชสมุนไพรอยู่เป็นจำนวนมาก หลากหลายชนิด ประกอบกับในประเทศไทย เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ มีพืชต่างๆ ที่ใช้เป็นสมุนไพรตั้งแต่โบราณกาล แต่การศึกษาข้อมูล ความหลากหลาย และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในพื้นที่ต่างๆ ยังพบว่ามีน้อย (ยุทธนา ทองบุญเกื้อ, 2551) โดยเฉพาะข้อมูลพืชสมุนไพรที่ทราบกันอยู่ก็รู้จักกันในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพืชสมุนไพรชนิดนั้นๆ ดังนั้น การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ของสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำไปใช้ประโยชน์ในภาพรวมของประเทศ (สุรชาติ สนิวรรณ และ ณัฐบดี วิริยวัฒน์, 2557)

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรในพื้นที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรจากธรรมชาติในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นยังสามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านขยายพันธุ์พืชสมุนไพรเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอีกด้วย

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรได้ทำการเก็บข้อมูลบริเวณเส้นทางศึกษาธรรมชาติพื้นที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ อำเภอภูผาจำป จังหวัดอุดรธานี ระยะทาง 3 กิโลเมตร เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนกรกฎาคม 2557 มีระยะเวลา 4 เดือน มีวิธีการศึกษาดังนี้

(1) สำรวจพื้นที่เบื้องต้นตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อสำรวจพืชสมุนไพรที่พบตามเส้นทางในวนอุทยานภูหินจอมธาตุ ทำการสำรวจพรรณไม้ 3 ประเภท คือ ไม้ต้น (tree) ไม้ล้มลุก (herb) และไม้เถา (climber) โดยเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ไม่ทราบชื่อ และบันทึกภาพประกอบ

(2) เก็บและบันทึกข้อมูล โดยการสัมภาษณ์พนักงานเจ้าหน้าที่ของวนอุทยานภูหินจอมธาตุ จำนวน 1 คนและหมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 1 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ

(3) ตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โฉนดนำตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ไม่ทราบชื่อไปตรวจสอบชื่อ แล้วระบุชนิดพืชสมุนไพร

(4) จัดทำบัญชีรายชื่อพันธุ์พืชสมุนไพร ประกอบด้วยชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ และลักษณะทั่วไป โดยอ้างอิงจากหนังสือชื่อสารานุกรมสมุนไพร (สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย, 2540)

(5) วิเคราะห์ผล ซึ่งประกอบด้วย วงศ์พืชที่พบมาก ชนิดพืชที่ใช้มาก ส่วนที่ใช้ วิธีการใช้ และสรรพคุณ (สมุนไพรไม่พื้นบ้าน (2), 2541)

ผลการศึกษาและวิจารณ์ผลการศึกษา

จากการศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ อำเภอภูผาจำป จังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557 สำรวจพบสมุนไพรทั้งหมดจำนวน 20 วงศ์ จำนวน 30 ชนิด จำแนกตามวิสัยพืช ได้แก่ ไม้ต้น (tree) 12 ชนิด ไม้ล้มลุก (herb) 9 ชนิด และไม้เถา (climber) 9 ชนิด ตามลำดับ วงศ์ที่พบมากที่สุดคือ วงศ์ Leguminosae จำนวน 6 ชนิด และวงศ์ Euphorbiaceae จำนวน 3 ชนิด ส่วนวงศ์อื่นพบวงศ์ละ 1-2 ชนิด สอดคล้องกับงานวิจัยของยุทธนา ทองบุญเกื้อ (2551) ทำการศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในวนอุทยานถ้ำเพชร – ถ้ำทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาคือ สำรวจพบพืชสมุนไพร

Figure 1 บุกคางคก

Amorphophallus paeoniifolius (Dennst.) Nicolson.

Figure 4 ผักหวานป่า

Melientha suavis Pierre

Figure 2 กวาวเครือแดง

Butea monosperma (Lam.) Taub

Figure 5 ย่านาง

Tiliacora triandra (Colebr.) Diels

Figure 3 ปอบิด

Helicteres isora L.

Table 1 รายชื่อพืชสมุนไพร จำแนกตามชื่อวงศ์และชื่อวิทยาศาสตร์

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้วิธีการใช้สรรพคุณ
1	ANACARDIACEAE	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz	มะกอก	ใบ เคี้ยวกินแก้ท้องเสีย ผล กินเป็นยาบำรุงธาตุ ช่วยให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ เลือดออกตามไรฟัน เนื้อในผล แก้อาการเพราะน้ำดีไม่ปกติและกระเพาะอาหารพิการ แก้บิด เปลือก ตับพิษภาพ แก้ร้อนใน แก้สะอึก เมล็ด เผาไฟ แช่น้ำดื่ม แก้ร้อนใน สุขุมแก้หอบ แก้สะอึก ราก แก้ร้อนใน กระหายน้ำ ขับ ลดการบีบตัวของลำไส้ หรือลดความดันโลหิตในสัตว์ทดลอง
2	APOCYNACEAE	<i>Aganonerion polymorphum</i> Pierre ex Spire	ส้มลม	ใบ ใบอ่อนและดอกมีรสเปรี้ยวใช้เป็นยาระบายอ่อนๆ
3	ARACEAE	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson.	บุกคางคก	หัว มีสารจำพวกแป้งชนิด glucomannan ซึ่งมีปริมาณและชนิดแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของบุก พบว่าสามารถลดระดับคอเลสเตอรอลในสัตว์ทดลอง และใช้กับผู้ป่วยโรคเบาหวานเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดด้วย นอกจากนี้มีรายงานว่าสารสกัดแอลกอฮอล์จากหัว สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อวัณโรค ในหลอดแก้ว
4	COMPOSITAE	<i>Elephantopus scaber</i> var. <i>scaber</i> L. <i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & W.Rob.	โตไม่รู้ล้ม สามเสื่อ	ใบ ต้มน้ำกินเป็นยาขับพยาธิไส้เดือน ขับปัสสาวะและกระตุ้นกำหนด ใบและรากเป็นยาคุมกำเนิดและยาบำรุงสำหรับหญิงหลังคลอด แก้ไอ ใบ รสฝาดร้อน ขยี้บิบเอาน้ำใส่แผลสด หรือตำพอกแผลห้ามเลือด ตัน รสฝาดหอม ร้อน ทำเป็นยาฆ่าแมลง
5	DIOSCOREACEAE	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	กลอย	หัว รสเมาเมื่อกัดเถาตำในท้อง หุงเป็นน้ำมันใส่แผลกัดฟังกัดหนองใส่แผล รักษาตะมอยหรือตาเดือน สมานบาดแผล ขับน้ำเหลืองเสีย แก้ไอ แก้ไข้ผอมเหลือง เจริญอายุ

Table 1 รายชื่อพืชสมุนไพร จำแนกตามชื่อวงศ์และชื่อวิทยาศาสตร์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้วิธีการใช้สรรพคุณ
6	EBENACEAE	<i>Diospyros mollis</i> Griff.	มะเกลือ	ผล ขับพยาธิในลำไส้ ลูกสดใหม่ไม่ช้ำ ตำคั้นเอาน้ำผสมกับน้ำกะทิมะพร้าวสดดื่มทันที ขับพยาธิไส้เดือน พยาธิปากขอ พยาธิตัวดี พยาธิเส้นด้าย จำนวนลูก เอาเข้าอายุแต่ไม่เกิน 25 ลูก ละลายน้ำสุก 1 แก้ว ดื่มตามหลัง 30 นาที ราก รสเมาเบื่อ ผงกับน้ำชาข้าวกั้น แก้อาเจียน แก้เป็นลมหน้ามืด
7	EUPHORBIACEAE	<i>Phyllanthus amarus</i> Schum & Thonn <i>Phyllanthus urinaria</i> L. <i>Croton oblongifolius</i> Roxb.	ลูกใต้ใบ หญ้าไต่ใบ เปล้าใหญ่	ทั้งต้น แก้ไข้ทุกชนิด รักษาโรคผิวหนัง ทวาร การมโรด ปวดท้อง ดีซ่าน ท้องเสียและบิด ไปอ่อนแก้ไอสำหรับเด็ก การทดลองในสัตว์พบว่ามีการขับถ่ายดีขึ้น ขับปัสสาวะและลดความดันโลหิตได้เล็กน้อย ทั้งต้น รักษาโรคผิวหนัง ทวาร การมโรด ปวดท้อง ดีซ่าน ท้องเสียและบิด ไปอ่อนแก้ไอ สำหรับเด็ก การทดลองในสัตว์พบว่ามีการขับถ่ายดีขึ้น ขับปัสสาวะและลดความดันโลหิตได้เล็กน้อย ใบ บำรุงธาตุ แก้คันตามตัว แก้ลมจุกเสียด บำรุงกำลัง แก้กระหาย แก้เสมหะ ดอก แก้พยาธิ ลูก ดองสุราดื่ม ขับโลหิตในเรือนไฟ เปลือกกรรอน แก้เสมหะตก แก้เลือดร้อน เปลือกกระพี รสร้อน ช่วยย่อยอาหาร แก้เลือดกรรอน เนื้อไม้ รสร้อน แก้ริดสีดวงและริดสีดวงทวารหนัก แก่น รสร้อน ทำอาหารให้จืด แก้ลมอันผูกเป็นก้อนให้กระจาย ขับไส้เดือนราก รสร้อนเมา แก้หน้าเหลืองเสีย แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน แก้โรคเรื้อน มะเร็ง คุดทะราด กระจายลม ทำน้ำเหลืองให้แห้ง
8	GRAMINEAE	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) Beauv.	หญ้าคา	รากและเหง้าเป็นยาขับปัสสาวะ แก้อาการกระเพาะอักเสบ ปัสสาวะแดง บำรุงไต ขับระดูขาว มีการศึกษาฤทธิ์ขับปัสสาวะในสัตว์ทดลอง พบว่าได้ผลเฉพาะน้ำต้มส่วนราก

Table 1 รายชื่อพืชสมุนไพร จำแนกตามชื่อวงศ์และชื่อวิทยาศาสตร์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้วิธีการใช้สรรพคุณ
9	IRVINGIACEAE	<i>Iringia malayana</i> Oliv. ex. A. W. Benn.	กระบก	ใบ แก่นคันทน์ผิวแห้ง เมล็ด บำรุงไข่ในข้อกระดูก แก้เส้นเอ็นพิการ
10	LEGUMINOSAE	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) D.C. <i>Adenanthera pavonina</i> <i>Butea monosperma</i> (Lam.) Taub <i>Sindora siamensis</i> Teijsm. ex Miq. <i>Spatholobus parviflorus</i> (DC.) Kuntze <i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ส้มป่อย มะกัลลาตาช้าง กวาวเครือแดง มะค่าแต่ เถาพันช้าง ประดู่ป่า	ฝัก ตำรายาไทยใช้สระผมแก้รังแค ต้มน้ำอาบหลังคลอด หรือชุบสำลีปิดแผลโรคผิวหนัง นอกจากนี้ใช้กินเป็นยาขับเสมหะ ใบ ต้มกินแก้โรคปวดข้อ บำรุงธาตุ แก้ ท้องร่วงและบิด ราก ขับเสมหะ เมล็ดพอกดับพิษ รักษาแผลหนองและฝี ใบ รสเมา แก้ท้องขึ้น ขับพยาธิ แก้กโรคผิวหนัง ตำพอกฝีสิ่ว แก้ปวด ขับพิษฝี ดอก รสฝาดขมถอนพิษไข้ ขับปัสสาวะ แก้กตาเจ็บตาฟางเมล็ด รสเมาร้อนต้มเอาน้ำดื่ม ขับพยาธิใส่เดือน ตำผสมน้ำมันหาวทาแก้ผิวหนังอักเสบ ผื่น คัน แสบร้อน ราก รสเมาร้อนแก้ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ ขับพยาธิ ปุ่ม รสเมาเบื่อ ต้มดื่มแก้พยาธิ แก้กโรคผิวหนัง ต้มรมให้หัวริดสีดวงทวารผอ เมล็ด รสเมาเบื่อสุชุม แก้กโรคผิวหนัง ทำให้หัวริดสีดวงแห้ง ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ โรคระเคาะอาหารกระตุ้นกำหนัด ช่วยให้มีบุตรง่าย บำรุงเลือด แก้ปวดประจำเดือน เลือดลมเดินไม่สะดวก ต้มน้ำทาหรือพอกแก้อโรคผิวหนังผื่นคัน หูด ต้มน้ำให้สตรีหลังคลอดอาบ ยาพื้นบ้านใช้เปลือกต้น 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม แก้เลือดตก ใบ รสฝาด ชงกับน้ำสระผม พอกฝีให้สุกเร็ว พอกบาดแผล แก้ผดผื่นคัน เปลือก รสฝาดจัด สมานแผล ต้มดื่มแก้ท้องเสีย แก่น รสขมฝาดร้อน แก้คุดทะราด แก้เสมหะโลหิตและกำเดาไหล แก้ไข้ บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง บำรุงกำลัง แก้พิษเมาเบื่อ แก้ผื่นคัน แก้เลือดลมชาน ขับปัสสาวะพิการ ปุ่ม รสฝาดร้อนเมา เผาเอาควัน รมหัวริดสีดวงให้ผ่อแห้ง ต้มดื่มบำรุงโลหิต

Table 1 รายชื่อพืชสมุนไพร จำแนกตามชื่อวงศ์และชื่อวิทยาศาสตร์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้ใช้วิธีการใช้สรรพคุณ
11	MALVACEAE	<i>Sida acuta</i> Burm.f. <i>Abutilon indicum</i> (L.) Sweet	หญ้าขัดใบยาว ครอบสีฟัน	ราก ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะรักษาโรคทางเดินปัสสาวะ นิ่วในกระเพาะปัสสาวะ แก้ท้องผูก ใบ ตำคั้นน้ำทาหรือพอกผิว ผิ ตุ่มหนอง ยาพื้นบ้านใช้ แก้ผดผื่นแดง สารสกัดส่วนเหนือดินด้วยแอลกอฮอล์เป็นพิษต่อตัวอ่อนในท้องหนู มีฤทธิ์กระตุ้นการมีตัวของมดลูกและลำไส้ในสัตว์ทดลอง ยับยั้งการเจริญของแบคทีเรียหลายชนิดรวมทั้งชนิดที่ทำให้เกิดอาการท้องร่วงและผื่นเอง แต่ไม่มีฤทธิ์ต้านราและฤทธิ์ขับปัสสาวะ ใบ รสขมร้อนมัน บ่มฝีหนองให้แตกเร็ว ดอก รสขม ฟอกฝีได้ บ่มฝีหนอง ราก รสขมร้อน แก่ดีและลม แก้ไข้ผอมเหลือง แก้ไข้ทุกชนิด แก้ไอ บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ สมานเยื่อทางเดินปัสสาวะพิการ แก้ไตพิการ ต้น รสขม ขับลม บำรุงโลหิต
12	MENISPERMACEAE	<i>Cissampelos pareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch. ex DC.) Forman. <i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels	เครือหมาน้อย ย่านาง	ราก รสเย็นหอมสุกชุ่ม แก้ไข้ แก้ตัวร้อน ดีชัน ดีชัน เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงอวัยวะเพศให้แข็งแรง แก้ลม โลหิต กำเฝ้า แก้โรคตา ขับปัสสาวะ แก้อาการบวมหน้า แก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ กระเพาะปัสสาวะอักเสบมีฤทธิ์เท่ากับ d-tubocouraine ใบ ใช้ทำแกัโรควิวหนึ่ง หิด ราก มีสารแอลคาลอยด์ ใบ ถอนพิษ แก้ไข้ แก้ไข้รากสาด ใช้พิษ ใช้เชื้องซึม ใช้หัว ลิ่นกระด้างค้างแ้ง แก้ไข้ดีตาช ใช้ตำแดง เถา รสจืดขม รับประทาน ถอนพิษผื่นผดผื่นแดง แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ ใช้กล้วยใช้ตำ ราก รสจืดขม รับประทานแก้พิษเมาเบื่อ กระทั่งพิษ กระทั่งพิษใช้แก้ไข้มาลาเรีย ใช้ป่าเรืองรัง

Table 1 รายชื่อพืชสมุนไพร จำแนกตามชื่อวงศ์และชื่อวิทยาศาสตร์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้ใช้วิธีการใช้สรรพคุณ
13	OPILIACEAE	<i>Melientha suavis</i> Pierre	ผักหวานป่า	รสรเย็น ระบายพิษแก้พิษร้อนกระสับกระส่ายแก้หน้าตีพิการ
14	ORCHIDACEAE	<i>Spathoglottis affinis</i> de Vriese	ตาลเดี่ยว	หัว ตำผสมเหล้า ทาแก้ไฟ
15	RHAMNACEAE	<i>Ziziphus oenoplia</i> (L.) Mill. var. oenoplia	เล็บเหยี่ยว	ราก ฝนใส่ข้าวเจ้าสุก กิน แก้ผดผื่น ผื่นหน้าทาแก้เล็บห้อยเลือด แก้ฝี ตำรายาไทยใช้เปลือกต้น ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ แก้ลมตุลพิษการ แก้ลมตุลพิษ แก้เบาหวาน
16	SCHIZAEACEAE	<i>Lygodium polystachyum</i> Wall.ex Moore	หญ้ายายเภา	ต้น ใบ ผสมหัวยาข้าวเย็น ต้มน้ำดื่มต่างน้ำชา แก้ปวดเมื่อยในผู้สูงอายุ ชาวเขาเผ่าอีโก้ แม้วมูเซอ ใช้ ราก ลำต้น เหง้า ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม แก้เจ็บคอ เสี่ยงแหบ ปวดหลัง ขับปัสสาวะ รักษาโรคริดาทางเดินปัสสาวะนี้ไว้ในเตา เลือดตกใน ใบ ตำพอก แก้อักเสบ จากงู ตะขาบ แมงป่อง และแมลงมีพิษกัดต่อย สารสกัดทั้งต้นด้วยแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ ทำให้หนูและกระต่ายแท้ง
17	SCROPHULARIACEAE	<i>Scriparia dulcis</i> L.	กรตน้ำ	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มหรือเคี้ยวกิน แก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ ไข้ โรคกระเพาะอาหาร แก้เจ็บคอ แก้ไข้มาลาเรีย ต้มน้ำอาบฆ่าเชื้อโรคแก้พิษ ใบ ตำคั้นน้ำทาหรือพอกรักษาแผลสด สารสกัดแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ยับยั้งการบีบตัวของลำไส้ ลดน้ำตาลในเลือดและต้านการเจริญของเชื้อแบคทีเรีย
18	SIMAROUBACEAE	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack.	ปลาไหลเผือก	ราก เป็นยาแก้ไข้ทุกชนิดรวมทั้งไข้จับสั่น
19	STERCULIACEAE	<i>Helicteres isora</i> L.	ปอบัด	เปลือกต้นและรากเป็นยาบำรุงธาตุ ผลแก้ปวดท้อง โรคกระเพาะอาหารอีกเสบเรื้อรัง ท้องอืด ท้องเสีย แก้บิด ขับเสมหะ แก้ปวดเคล็ดขัดยอก
20	ZINGIBERACEAE	<i>Curcuma panviflora</i> Wall.	กระเจียวขาว	ทั้งต้น ผสมสมุนไพรรักษาโรคที่ 24 เคี้ยวกับน้ำมันพืช กรองเอาแต่น้ำมัน ทาถูจนวดแก้ปวดเมื่อยขาฝ่ามือฝ่าเท้า ใบ ตำคั้นเอาน้ำทารักษาแผลสด ห้ามเลือด

สรุปผลการศึกษา

จากการสำรวจพบพืชสมุนไพรทั้งหมด 20 วงศ์ จำนวน 30 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุด คือ พืชวงศ์ถั่ว (Leguminosae) จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ ประดู่ป่า (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) เกาพันช้าย (*Spatholobus parviflorus* (DC.) Kuntze) ส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) D.C.) มะกล่ำตาช้าง (*Adenantha pavonina* Linn.) กวาวเครือแดง (*Butea monosperma* (Lam.) Taub) และมะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. ex Miq.) รองลงมาคือ พืชวงศ์เปราะ (Euphorbiaceae) พบจำนวน 3 ชนิด ได้แก่ ลูกใต้ใบ (*Phyllanthus amarus* Schum & Thonn) หญ้าใต้ใบ (*Phyllanthus urinaria* L.) และ เปราะใหญ่ (*Croton oblongifolius* Roxb.) พืชวงศ์นี้เป็นพืชวงศ์ใหญ่ เป็นพรรณไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสมุนไพร เช่น ขันทองพยาบาท ลูกใต้ใบ ฯลฯ อีกทั้งพืชวงศ์ Euphorbiaceae มีการกระจายพันธุ์ทั่วโลก ในทุกลักษณะถิ่นที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย ดังนั้นพืชจึงต้องปรับตัวให้เหมาะสมเพื่อการอยู่รอด พืชกลุ่มนี้จึงสร้างสารเคมีที่หลากหลาย (secondary substance) ทำให้มีสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพ ที่เหมาะต่อการเป็นยาจำนวนมาก (Mwine and Damme, 2011) ส่วนพืชวงศ์ทานตะวัน (Compositae) และวงศ์บอระเพ็ด (Menispermaceae) พบวงศ์ละ 2 ชนิด

การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบๆ พื้นที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ จะเห็นได้ว่าใช้ในด้านเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วย และยังสามารถใช้ประโยชน์ในการเป็นอาหารพื้นบ้านได้อีกด้วย ชนิดพืชสมุนไพรที่พบมากในการใช้ประโยชน์ ได้แก่ ผักหวานป่า (*Melientha suavis* Pierre.) ย่านาง (*Tiliacora triandra* (Colebr.) Diels) บูกวางคก (*Amorphophallus paeoniifolius* (Dennst.) Nicolson.) ปอบิด (*Helicteres isora* L.) และ กวาวเครือแดง (*Butea monosperma* (Lam.) Kuntze)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุ อำเภอภูผา จังหวัดอุดรธานี ในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ และการนำไปประยุกต์ใช้ดังนี้

1. ควรศึกษาเพิ่มเติมให้ครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยากลำบาก
2. ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรไปสู่เยาวชน ให้เกิดการค้นคว้า ศึกษาเรียนรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในท้องถิ่น และก่อให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านสมุนไพรหรือการแพทย์แผนโบราณเอาไว้เป็นมรดกตกทอดสู่ลูกหลานสืบไป
3. ควรให้ความรู้ชุมชนได้รู้จักพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นตลอดจนศึกษาวิธีการใช้อย่างยั่งยืน เพื่อชุมชนจะได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่วนอุทยานภูหินจอมธาตุที่ได้อำนวยความสะดวกในด้านสถานที่ในการทำการเก็บตัวอย่าง ขอขอบคุณสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ที่ให้ใช้ห้องปฏิบัติการทำการเก็บรักษาตัวอย่าง และขอขอบคุณหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านคุณพ่อสงวน ภูเต้าทองที่ได้บอกชื่อสมุนไพรและสรรพคุณของสมุนไพร

เอกสารอ้างอิง

1. พงษ์ศักดิ์ พลเสนา (2548). ความหลากหลายของพืชสมุนไพรในสวนป่าสมุนไพรเขาหินซ้อน. การประชุมวิชาการทรัพยากรไทย : สรรพสิ่งล้วนพันเกี่ยว. ณ. ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช จ. นครราชสีมา. 20-22 ตุลาคม 2548. 263-265
2. ยุทธนา ทองบุญเกื้อ. (2551). การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในวนอุทยานถ้ำเพชร – ถ้ำทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์. สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

3. ศกุลตลา นิลแก้ว และ ประนอม จันทรโณทัย. (2555). การศึกษาเบื้องต้นของพืชสกุลทองกวาว (*Butea* Roxb. ex Willd.) และสกุลเถาพันช้าย (*Spatholobus* Hassk.) วงศ์ถั่ว (Leguminosae – Papilionoideae) ในประเทศไทย. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 13. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นและอาคารศูนย์วิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 17 กุมภาพันธ์ 2555. 496-502.
4. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน (2). (2541). คณะเภสัชศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล. พิมพ์ครั้งที่ 1 บริษัทประชาชน จำกัด. กรุงเทพฯ.
5. สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1 วุฒิชัยธรรมเวช (2540). พิมพ์ โอ. เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, กรุงเทพฯ.
6. สุรชาติ สินวรรณ และ ณัฐบดี วิริยาวัฒน์. (2557). ความหลากหลายของสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขาพระ อำเภอบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารวิจัยมสท สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 7(1);1-20.
7. Mwine, J.I., Damme, P.V., (2011). Why do euphorbiaceae tick as medicinal plants? A review of Euphorbiaceae family and its medicinal features. *Journal of Medicinal Plants Research*, 5(5); 652-662.